

NICOLAU EIMERIC I RAIMON ASTRUC DE CORTIELLES

NOVES DADES A PROPÒSIT DE LA CONTROVÈRSIA MARIANA ENTORN DE 1395

Durant els darers segles medievals, la teologia mariana de combat se centra en la polèmica sobre la concepció de Maria sens màcula de pecat original. És sabut que aquesta discussió fou vivaç: els dominics, amb sant Tomàs al davant, i els franciscans, seguint Duns Scot, van practicar una guerra dialèctica permanent sobre aquest punt. En el llibre segon de *Lo Somni* hi ha un ressò de l'actualitat d'aquesta polèmica.¹ Escrit devers els primers mesos de 1399,² *Lo somni* ens deixa entreveure retrospectivament la importància que en els medis oficials catalano-aragonesos havia assolit la discussió, llavors encara oberta, d'aquest dogma teològic. Defensada constantment pels comtes-reis,³ la creença tingué en els lullistes uns valedors combatius, en pugna perpètua amb els dominics. Un document fins ara inèdit ens permetrà d'acostar-nos a un episodi d'aquesta controvèrsia: la lluita del canonge Raimon de Cortielles contra l'inquisidor Nicolau Eimeric.

LA REQUISICIÓ AVINYONESA DE 1395 CONTRA EIMERIC

El document de referència és un instrument redactat a Avinyó el 12 de juny del 1395, amb el qual Raimon de Cortielles, canonge d'Elna, protesta davant l'inquisidor d'Avinyó, que llavors s'escau ésser el franciscà Francesc Aussurre, a propòsit de l'estat en què

¹ Joan I, en conversa amb el seu secretari, s'hi mostra preservacionista fervent. Cfr. *Lo Somni*, ed. Selecta (a cura de Martí de Riquer), Barcelona 1959, págs. 203-204.

² MARTÍ DE RIQUER, *Història de la Literatura Catalana*, Barcelona 1964, vol. II, pàg. 406.

³ Cfr. F. D. GAZULLA, *Los Reyes de Aragón y la Purísima Concepción de María Santísima*, Barcelona 1905.

es troba el procés intentat per Cortielles contra Nicolau Eimeric. És un pergami de 275 x 300 mm., que conté 68 línies d'escriptura; se'n conserva un exemplar a la Biblioteca del Marquès de Barberà i n'hi ha reproducció fotogràfica a la Biblioteca de Catalunya. El P. Jaume Custurer coneix dos exemplars més del document: d'una banda el troba transcrit a la pàgina 18 de l'obra del P. Andreu Moragues S. I., *Deffensionis Lullianae Regestum et Chronographia*, obra que ha restat manuscrita fins al dia d'avui;⁴ d'altra banda n'assenyala una còpia autèntica a l'Arxiu de la Vegueria de Barcelona, la qual porta la data de l'onze de maig del 1607.⁵ La presència del document a l'Arxiu del Marquès de Barberà no és gens estranya, perquè sabem que en aquest arxiu hi ha d'altres documents relacionats amb Lluïa i la història del lullisme.⁶ Tanmateix, tal com llegim en la requisició, el notari que la signa en va fer diversos exemplars. No pot sorprendre ningú que alguns hagin arribat i hagin estat conservats als arxius del nostre país, concretament en unes ciutats tan vinculades amb les peripècies del lullisme com Ciutat de Mallorca i Barcelona.

Signat i rubricat per Joan Martinenci, notari i escriba de l'inquisidor avinyonès, aquest instrument, des d'un punt de vista for-

⁴ J. M. BOVER, *Biblioteca de Escritores Baleares*, Palma de Mallorca 1868, t. 1, pàg. 515, parlant d'aquesta obra, diu: "El original existe en poder del Sr. Prohens, juntamente con una buena copia en 1 t. 4.º. Esta obra es de mucha utilidad para los lullistas, y el P. Custurer aprovechó el rico y abundante caudal de noticias de que se compone para escribir sus *Disertaciones históricas*. Sin embargo, hay aún en el ms. de Moragues curiosos documentos que se escaparon a Custurer y sobre todo la interesante genealogía de Ramon Llull, continuada sin interrupción hasta el año 1613, que jamás se ha publicado".

⁵ JAUME CUSTURER, *Disertaciones históricas del culto inmemorial del B. Raymundo Lulio*, Mallorca, Miquel Capó 1700, disert. 2, cap. 3, pàg. 174.

⁶ Cfr. F. D. GAZULLA, *o. c.*, pàg. 22, nota 1, on diu que el Marquès de Barberà va posar a la seva disposició els documents referents a Ramon Llull que guardava amb tota cura en el seu arxiu particular. A la pàg. 47, nota 4, cita un document lullista (la delegació del cardenal Alaman en el bisbe de Cività del Castello perquè entengui en l'afer de la butlla condemnatòria de la doctrina de Ramon Llull, de Gregori XI, plantejat a Avinyó pel lullista Antoni Riera) i diu expressament que prové de l'arxiu Barberà. Més amunt, a la pàg. 19, Gazulla cita una frase de la requisició que publiquem sense dir d'on la treu. No és gens arriscat de suposar que ell també ha vista la requisició. La mateixa frase i una altra de nova són citades per JOAN AVINYÓ, a la *Història del Lullisme*, Barcelona 1925, pàgs. 169-171, sense dir d'on prové la referència. Però sabem que Avinyó ha vist el document al manuscrit del P. Moragues; cfr. *Catàlech de documents lullians*, a "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", VI (1911-1912), pàg. 403.

mal, és una requisició i una protesta perquè l'inquisidor esmentat no procedeix judicialment contra Eimeric. Això significa, i el pergami ho corrobora, que el canonge Cortielles havia mogut procés contra Eimeric en una data anterior, per ara desconeguda. La requisició ens diu, almenys, quin fou l'inici del procés: Cortielles presentà davant Aussurre una cèdula —la transcripció de la qual constitueix la part més interessant del pergami—, on el canonge hi recollia i hi denunciava cinc proposicions que provenen d'uns tractats eimericians,⁷ i tres proposicions extretes d'un volum de sermons de l'inquisidor.⁸ A la vista d'aquesta cèdula, Aussurre inicià la causa i obrí l'enquesta corresponent. Però, en una data que tampoc no podem precisar, Benet XIII disposa que una comissió de dos cardenals es faci càrrec de l'assumpte. La decisió de Benet XIII és forçosament posterior a la seva elecció papal, esdevinguda el 24 de setembre del 1394. Podem, per tant, conjecturar que la primera acció de Cortielles contra Eimeric, és a dir, l'inici del procés, s'escau entre finals del 1394 i començaments del 1395, al fil del principi del pontificat del papa Luna, potser ja plenament dins l'any 1395. La decisió papal ajorna, pràcticament *sine die*, el descabdellament del procés contra Eimeric; Cortielles es plany en la requisició de la lentitud d'Aussurre, de la qual sembla que desconeix la causa, i protesta, requerint l'inquisidor perquè s'afanyi a concloure el procés abans que Eimeric tingui l'oportunitat d'escapar-se d'Avinyó. Aussurre s'excusa dient, en substància, que tirarà la causa endavant si li deixen les mans lliures i si li és tornada la competència sobre el cas: *si eius manus disclaudantur et nouum fiat sibi mandatum*.

El pergami de l'arxiu Barberà ens informa, doncs, del procés obert contra Nicolau Eimeric davant l'inquisidor d'Avinyó a instigació de Raimon de Cortielles, i de les protestes d'aquest davant l'empantanegament que la causa troba a la cúria avinyonesa.

⁷ "...in quibusdam compendiis per dictum nicholaum ordinatis et editis ac manu propria scriptis".

⁸ Molt probablement es tracta dels *Sermones de Tempore*, avui perduts, puix que les tres proposicions citades per Cortielles es troben, segons la cèdula, in *sermone de dominica quarta in aduentu*. O també es podria tractar d'un volum de sermons dominicals. A l'inventari de la biblioteca de la Catedral de Girona de 1512 és consignat un *Liber Sermonum Dominicalium fratris Nicholai Eymerici*, ara perdut; cfr. LLUS BATLLE I PRATS, *La Biblioteca de la Catedral de Gerona desde su origen hasta la imprenta*, Girona 1947, pàg. 96.

SITUACIÓ D'EIMERIC CAP AL 1395

El fet que Cortielles recorri a un inquisidor llenguadocià per a moure procés contra Eimeric s'explica perquè el gironí sojorna aleshores a Avinyó i, en aquells moments, la ciutat és sota la jurisdicció inquisitorial d'Aussurre. A la ciutat dels papes Eimeric hi purga el seu segon exili, el que li ha estat imposat per Joan I en 1393, encara que segurament no va ser efectiu fins més tard. De fet, una primera ordre d'exili és donada a Eimeric pel rei, des de València, el 8 d'abril del 1393; l'endemà el rei declara l'inquisidor enemic de la seva persona i dels seus súbdits. El 12 d'octubre del mateix any, des de Tortosa, Joan I comunica a tots els seus oficials, lloctinents bíbes i nobles de la Corona l'ordre d'exili que havia decretat contra Nicolau Eimeric, i encara, quatre dies més tard, manava que es complissin les disposicions donades amb anterioritat sobre l'exili de l'inquisidor. Això significa que Eimeric va romandre a la Corona d'Aragó, com a mínim, des de l'abril fins a l'octubre del 1393. Encara el 23 de març del 1394 un altre decret de Joan I faculta totes les persones públiques i privades a procedir contra Eimeric, si se'ls feia trobadís, sempre i de la manera que els semblés adient. Entenem que aquesta última disposició significa, almenys, que entre l'octubre del 1393 i el març del 1394 Eimeric havia estat vist en algun indret de la Corona.⁹

No estem massa ben informats sobre les activitats d'Eimeric a Avinyó, però, gràcies a unes precioses informacions que trobem als manuscrits de les obres escrites durant aquesta època d'exili, en podem conjecturar la cronologia:¹⁰

⁹ Sobre aquesta qüestió, cfr. A. IVARS, *Los jurados de Valencia y el inquisidor fray Nicolás Eymerich*, a "Archivo Ibero-Americano" VI (1916) 94-95.

¹⁰ L'explicit de les obres eimericianes d'aquest període esmenta d'una manera regular l'any corrent, l'any del Pontificat de Benet XIII i els anys i els mesos transcorreguts des que Eimeric ha estat exiliat per Joan I. El ms. de la *Incantatio Universitatis Studii Ilerdensis* reporta que el llibre fou acabat el mes d'abril del 1396, al cap de tres anys i tres mesos de l'exili del seu autor. El tractat *Contra hereticaliter asserentes beatum Johannem euangelistam fuisse Virginis Marie filium naturalem et quedam alia falsa* fou acabat durant el primer any del pontificat de Benet XIII i al cap de dos anys i nou mesos de l'exili d'Eimeric. El *Contra astrologos inperitos atque contra nigromanticos de occultis perperam iudicantes* fou acabat durant el segon any del pontificat de Benet XIII i al cap de dos anys i deu mesos de l'exili de l'inquisidor. Combinant aquestes dates i les altres que apareixen en la resta de manuscrits d'aquest

L'abril del 1395 acaba el *Contra calumpniantes preheminienciam christi et virginis matris eius*.¹¹

El mes d'agost acaba el tractat *Contra emissum in conclavi per papam et cardinales promissorium iuramentum et contra epistolam parisiensium magistrorum*, sobre problemes del Cisma.

El setembre ha enllestit una altra obra de tema marià: *Contra hereticaliter asserentes beatum Johannem euangelistam fuisse Virginis Marie filium naturalem et quedam alia falsa*.

L'octubre següent acaba el *Contra astrologos imperitos atque contra nigromanticos de occultis perperam iudicantes*.

El desembre enllesteix el tractat *Contra Universitatem Parisiensem Dei ecclesiam impugnatem responsiones ad XXVIII questiones*, l'últim dels seus escrits sobre la qüestió cismàtica.

El gener del 1396 acaba dos tractats: el *De admiranda sanctificatione Dei et hominis Genitricis* i la *Confessio fidei christiane*.

El mes de febrer del 1396 acaba el tractat *Contra Alchimistas*.

El mes de març enllesteix dos tractats més: el *Correctorius correctorii* i el *Contra prefigentes certum terminum fini mundi*.

L'abril del 1396 escriu la *Incantatio Universitatis Studii Ilerdensis*.

Per fi, l'agost del mateix any enllesteix la *Postilla super Epistolam ad hebreos*, que havia començat l'any 1393 a la Seu d'Urgell, els primers temps del seu exili.

Com es pot observar, les obres de temàtica mariològica són freqüents en un lapse de temps més aviat estret: tres en dotze mesos. Onze anys abans, el 20 de febrer del 1384, Eimeric havia acabat a Avinyó una altra obra mariana important, el *Tractatus de conceptione genitricis dei et hominis marie semper virginis gloriose*, dedicat a Climent VII.¹² Ara bé, en el pròleg del *Contra calumpniantes*

període, i relacionat-les amb la cronologia general, hem pogut establir un calendari possible de la producció eimericiana a Avinyó els anys 1395-1396.

¹¹ F. DIAGO, *Historia de la Provincia de Aragón de la Orden de Predicadores*, Barcelona 1599, lib. I, cap. 26, fol. 50ro, afirma que aquesta obra fou escrita el 1390. No sabem quin és el fonament d'aquesta asseveració, encara que en general és perillós de tenir Diago en contra quan parla de les obres d'Eimeric, puix que ell va poder examinar els dos jocs que se'n conservaven al convent de Girona; en tot cas, és possible que l'obra hagi sofert més d'una redacció i que existeixi en versions d'anys diferents amb o sense canvis quant al fons doctrinal.

¹² Aquest tractat ha aparegut recentment en un manuscrit eimericà que es conserva, de fa poc, a la Biblioteca March de Ciutat de Mallorca. En dona una excel·lent notícia i una descripció prou detallada JOSEP PERARNAU, en l'article *Tres nous*

preheminienciam christi et virginis matris eius apareixen uns indicis de polèmica, motivadors de l'escrit, que retenen el nostre interès. Diu, en efecte, l'inquisidor:

Nouissime vero diebus istis, quia teste Joanne nouissima hora est, apostolo etiam aclamante: Nos sumus in quos fines seculorum deuenerunt: Ecce, Pater Beatissime, superbi, ceci, Pharisaei, heretici insurrexerunt in medium, palam et publice prosilierunt, imprudenter et impudenter, improbe et peruerse seminarunt buccis crepantibus, ore suo pleno sed polluto, ausu nephario ventilantes, docentes et dogmatizantes contra preheminienciam, prerogatiuam et preexcellentiam domini Jesu Christi et gloriose Virginis Matris, eandem preheminienciam quantum eorum est calumpniantes, denigrantes et quintuplo ofuscantes. Contra quos nonnullos processu etiam et puniui. Et nunc presentem tractatum rude et inepte compaginatum conflaui.¹³

Eimeric, doncs, havia actuat inquisitorialment contra alguns partidaris de la puríssima concepció de Maria. La imprecisió cronològica del text no ens permet de conjecturar si aquests processos eren antics o més recents. El fet és que onze anys després del *Tractatus de conceptione*, Eimeric es veu impulsat a reprendre el tema de nou. Han sorgit adversaris potents de la tesi d'Eimeric? O són els mateixos adversaris de sempre els que s'han posat altre cop en moviment? A parer nostre, el punt de referència d'Eimeric quan invectiva els «superbs, cecs, fariseus, heretges» és el partit dels lullistes, defensors a ultrança de la doctrina preservacionista, els quals desencadenen aquell any 1395 una ofensiva en tota la regla contra l'inquisidor. Fins i tot no creiem equivocar-nos de gaire

*tractats de Nicolau Eimeric en un volum de les seves "Opera Omnia" manuscrites procedent de Sant Domènec de Girona, en curs de publicació a la "Revista Catalana de Teologia". La presumpció de L. ROBLES CARCEDO (cfr. *Escritores Dominicos de la Corona de Aragón. Siglos XIII-XV*, Salamanca 1972, pàg. 165, n.º 30), segons el qual aquesta obra es conserva en el ms. Vat. Lat. 10.497, fol. 84 rº b-94 rº a, és falsa. El que hi ha en aquest manuscrit és la primera part del *Contra calumpniantes preheminienciam christi et virginis eius matris* (cfr. JOSEP PERARNAU, *Un còdex català retrobat. Barcelona, Catedral 2, segona part = Vat. Lat. 10.497, a "AST" XLII (1974), 219-228*). Tenint presents les descripcions que Robles i Perarnau donen del Vat. Lat. 10.497, i compulsant el ms. de la BNP lat 14.919, del qual tenim fotocòpia, ens hem adonat que ambdós manuscrits transmeten la primera part, i només la primera, del *Contra calumpniantes*. Així, doncs, el Vat. Lat. 10.497 no té res a veure amb el *Tractatus de conceptione virginis marie*, que només coneixem, ara com ara, existent en el ms. de Mallorca que descriu Perarnau en l'article suara esmentat.*

¹³ *Contra calumpniantes*, BNP, ms. lat. 14.919, fol. 13 rº línia 22-fol. 13 vº línia 5.

en suggerir que el *Contra calumpniantes* és una resposta d'Eimeric al procés que contra ell intenta Cortielles. En efecte, tal com hem vist, l'abril del 1395 Eimeric escriu el *Contra calumpniantes*, i és o poc abans o poc després —en tot cas abans del juny, data de la requisició— que Benet XIII confia a una comissió cardenalícia el procés començat per Aussurre, molt probablement amb la finalitat d'impedir una sentència sobtosa. El fogós i batallador Eimeric encara podia ser un atot en mans de Pere de Luna de cara a les qüestions del Cisma, i això sol justificava que el papa el sostragués de la jurisdicció inquisitorial. De fet, poc temps després, com hem dit, l'agost del mateix any, Eimeric acabava el tractat *Contra emissum in conclavi per papam et cardinales promissorium iuramentum et contra epistolam parisiensium magistrorum*. En el moment, doncs, que Eimeric escriu el *Contra calumpniantes*, molt més que una preocupació doctrinal, tenia en tot cas el problema de conservar la confiança de Benet XIII, compromesa pel fet del procés que se li intentava. L'opuscle intenta fixar una vegada més la seva posició teològica; la confiança de Benet XIII li és ratificada en constituir el papa la comissió cardenalícia que el salva de la grapa de l'inquisidor franciscà. Ara bé, l'origen de tot això és Raimon de Cortielles.

Per altra banda, no solament és clar que Cortielles era lullista, com veurem tot seguit, ans la causa que movia en aquells moments contra Eimeric formava part d'una operació més vasta, en la qual intervenia d'altra gent. Aquell mateix any 1395, gairebé paral·lelament amb el canonge d'Elna, arribava a Avinyó un adversari, i no pas precisament desconegut, de l'inquisidor, Antoni Riera, l'estudiant valencià que Eimeric havia volgut processar a Lleida.¹⁵ Riera anava a la Cúria a esbrinar si la butlla de Gregori XI *Conservationi puritatis catholice fidei*, de 25 de gener del 1376, contra les doctrines de Ramon Llull, es guardava en els registres papals. Aquesta butlla fou l'arma absoluta amb què Eimeric havia atacat i acorralat el lullisme de la Corona d'Aragó, i ara els lullistes anaven a jugar fort contra l'autenticitat del document. El resultat de la gestió de Riera fou espectacular: el dia 10 de juliol del 1395, gairebé un mes des-

¹⁴ Cfr. BNP, ms. lat. 3.171, fol. 21 rº-fol. 30 rº; Grenoble, ms. 988, fol. 103 rº-fol. 117 vº; Arxiu Vaticà, armari 54, n.º 36, fol. 96-104 (cfr. DENIFLE-CHATELAIN, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, vol. III, p. 624).

¹⁵ Sobre aquesta qüestió, cfr. P. SANAHUJA, *El Inquisidor fray Nicolás Eymereich y Antonio Riera*, a "Ilerda" VII (1948), pàgs. 31-35.

prés, dia per dia, de la requisició de Raimon de Cortielles, els registradors de lletres apostòliques Joan de Bonis i Bernat Fort aixequen acta notarial que no han trobat la butlla demanada per Antoni Riera en els registres de l'any 1376, sisè del pontificat de Gregori XI.¹⁶ Era una victòria per als lullistes i un cop molt dur contra el prestigi de l'inquisidor gironí, el qual, de moment, s'abstingué de reaccionar d'una manera precipitosa. També, aquell mateix any, seguia el seu tràmit regular a la Cúria avinyonesa un altre procés que mouen contra Nicolau Eimeric els consellers de Barcelona, secundats pels jurats de València; però com que malauradament les fonts que ens informen d'aquesta tercera iniciativa anti-eimericana contenen una llacuna que va des de l'any 1394 fins al 1398, no sabem quin fou el seu desenllaç.¹⁷ Com sigui, l'any 1395 esdevé una cruïlla fatídica per a Eimeric, i no dubtariem a afirmar que és el punt que assenyala la seva davallada irreversible. L'inquisidor intervirà encara amb la ploma en algunes polèmiques del seu temps i conservarà aguant suficient per a escriure, un any més tard, contra Antoni Riera, la *Incantatio Universitatis Studii Ilerdensis*.¹⁸ Però la seva fama i la seva força d'home de combat es devia ressentir de tanta oposició i, dos anys més tard, el 1397, es retira a Girona —Benet XIII l'ha deixat caure—, on morirà a les acaballes de la centúria, el 1399.

En els atacs que aquest any 1395 convergeixen contra l'inquisidor gironí hi ha un aire de família. Eimeric és impugnat per lullistes notoris (Riera, Cortielles), per l'estament social que aleshores donava suport als lullistes (els burgesos de Barcelona i de València), i és atacat des d'un angle doctrinal precís: d'una banda, des de la teologia franciscano-lullista a propòsit de la qüestió mariana i, de l'altra, des del conglomerat que forma la conjunció dels lullistes, els franciscans i els grups radicals —veurem tot seguit quina mena de lullista és Raimon de Cortielles—, els quals, contra l'inquisidor, defensen el lullisme. És per això que no solament ens sembla que hi ha unitat d'estratègia en les accions que l'any 1395 es despleguen contra Eimeric, ans fins i tot creiem que l'efecte que se'n derivà fou el que cobejaven els adversaris de l'inquisidor, és a dir, la pèr-

¹⁶ Cfr. A. IVARS, *o. c.*, pàg. 97.

¹⁷ *Ib.*, pàgs. 94-96.

¹⁸ Datada, segons l'explícit, de l'abril del 1396; cfr. BNP, ms. lat. 3.171, fol. 121 rº b.

dua de prestigi i d'influència del gironí fins al seu arraconament complet. L'Eimeric que arriba d'Avinyó a Girona el 1397 és un con-finat, un home apartat, definitivament vençut.

RAIMON DE CORTIELLES

De Raimon de Cortielles en sabem poca cosa.¹⁹ Segons el nostre pergami, l'any 1395 és canonge d'Elna, dada confirmada i àdhuc ampliada per les notícies que provenen dels manuscrits de la seva única obra coneguda, els quals ens diuen que, després d'Elna, fou també canonge de Vic.²⁰ Sembla, doncs, un home arrelat a la Catalunya Vella. És autor d'un tractat que ha estat atribuït a Ramon Llull, el *Liber o Disputatio secularis et jacobite*, altrament anomenat *Liber de conceptu virginali* i encara *De conceptione Virginis Marie ab omni culpa originali immuni*.²¹ En aquest opuscle Cortie-

¹⁹ En llatí, *Cortiliis* i *Cortilhiis*; en romanç trobem les formes Raimon Astruch (o Struch) de Cortyelles (o Cortielles i àdhuc Cortellis i Cortillis). En parlen, entre d'altres, PEDRO DE ALBA Y ASTORGA, *Militia Immaculatae Conceptionis virginis Mariae*, Lovanii 1663, cols. 1.331, 1.332 i 1334; J. CUSTURER, *Disertaciones históricas*, pp. 174 i 390; N. ANTONIO, *Biblioteca Hispana Vetustis*, vol. II, p. 136; F. TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de Escritores Catalanes*, Barcelona 1836, p. 58; S. BOVÉ, *Sobre filosofía luliana (Cartes al Sr. don Julià Ribera, catedràtic de la Universitat de Saragossa)*, a "Revista Luliana" VIII (1902), pàgs. 197-198; C. L. HAEBLER, *Bibliografía Ibérica del siglo XV*, La Haya-Leipzig 1904, pàg. 183; F. D. GAZULLA, *Los Reyes de Aragón...*, o. c., pàgs. 29-30; JOAN AVINYÓ, *Història del Lulisme*, Barcelona 1925, pàgs. 169-170; A. PALAU DULCET, *Manual del Librero Hispano-Americano*, t. VII, Barcelona 1954, pàgs. 716b-717a.

²⁰ Segons el catàleg dels manuscrits de la Biblioteca de l'Escorial que havien pertangut a l'arquebisbe de Tarragona, Dr. Antonio Agustín, imprès a Tarragona el 1586, hi havia hagut en aquella biblioteca una obra atribuïda a *Raimundi Astrucii de Cortielles, canonici Helenensis et mox Vicensis*; cfr. G. ANTOLÍN, *Catálogo de los Códices Latinos de la Real Biblioteca del Escorial*, vol. V, Madrid 1923, pàg. 203.

²¹ Existia un manuscrit d'aquesta obra a la biblioteca de l'Escorial, segons diem en la nota anterior, que desaparegué en l'incendi del 1671; n'existeixen d'altres: Vat. Lat. 9.832 i 10.275; Ottob. lat. 1278; Casanatense 1022 (cfr. L. PÉREZ MARTÍNEZ, *Los fondos lulianos existentes en las bibliotecas de Roma*, Roma 1961, pàgs. 43, 45, 70, 72, 112-113); Biblioteca Pública Provincial de Palma de Mallorca, Incunable 463, que porta enquadrernat un ms. de l'obra de Cortielles (això no obstant, cfr. JESÚS GARCÍA PASTOR - J. N. HILLGARTH, *Manuscritos lulianos antiguos* a "AST" XXXV (1962), pàg. 84, els quals afirmen que no és cert que Cortielles sigui l'autor de la *Disputatio secularis et jacobite* o *Liber de conceptu virginali*, sense entrar a fons en la discussió del problema). Edicions: Sevilla, Pau de Colònia 1491; València, Rafael Gerard de Tarragona 1518; Bruseles, Baltasar Vivien 1664 (text llatí i traducció castellana d'Alonso de Cepeda); Barcelona, Impremta Subirana 1906 (edició de la traducció castellana de

lles es demostra un partidari decidit de la concepció sens màcula i la defensa amb una argumentació de tipus lullian evolucionat; s'autoanomena *pauper canonicus* i té per adversari dialèctic un dominic, «jacobita scientificus», que sojorna al convent d'Avinyó. Aquests pocs trets ja ens defineixen tot d'una el tarannà espiritual de Cortielles. Es tracta sens dubte d'un beguí, cristià radical, «espiritual» o reformista d'aleshores, de sòlida cultura i connectat amb el lullisme. Darrerament s'ha posat de manifest que la conjunció Lull-Arnau de Vilanova-Peire Joan Oliu a través dels respectius deixebles s'efectua ja els primers decennis del segle XIV.²² Cortielles és un lullista «espiritual» o un «espiritual» lullista, i l'al·lusió al seu estatut de pobre, que és significativa de radicalisme,²³ s'ha de veure emmarcada en les conseqüències de la gran polèmica sobre la pobresa evangèlica que esclata el segle XIV a propòsit de les tensions internes de l'ordre franciscà, les quals influeixen poderosament els grups de beguins i els «espirituals». D'altra banda, un fet extern ve a confirmar el que diem. La imbricació dels lullistes en el moviment dels beguins i les seves relacions amb els deixebles d'Arnau de Vilanova es fa gràficament palesa quan trobem aplegades en un mateix manuscrit, i no pas inintencionadament, obres arnaldianes i «espirituals» al costat de tractats d'estofa lulliana. Ara bé, el ms. Casanatense 1022, que conté l'obra de Cortielles, aplega justament textos d'Arnau, i tot fa pensar que formava part de la biblioteca d'un beguí castellà.²⁴ Això ens sembla suficient per a corroborar la nostra caracterització, sòbria però no pas imprecisa, del canonge Cortielles.

Cepeda,, esmentada i anotada pel P. Rupert de Manresa). Les edicions solen atribuir l'obra a Lull; cfr. ROSENT-DURAN, *Bibliografía de les impressions lullianes*, Barcelona 1927, pàgs. 14-15; 62-63, 208-211.

²² Cfr. J. PERARNAU, *Dos tratados "espirituales" de Arnau de Vilanova en traducción castellana medieval*, Roma 1978, 154 pàgs., i *L"Alia informatio beguinorum"* d'Arnau de Vilanova, Barcelona 1978, 214 pàgs.

²³ L'ús del terme *pauper* com a senyal d'identitat d'un corrent de cristianisme reformista i radical és rastrejable fins ben entrat el segle XV. Cfr., a propòsit d'això, S. PUIG I PUIG, *Episcopologio Barcinonense. Pedro de Luna, último papa de Aviñón (1387-1430). Raimundo de Escales (1387-1398). Fr. Juan Armengol (1398-1408). Francisco de Blanes (1409-1410). Francisco Climent (a) Çaperera (1410-1416). Andrés Bertrán (1416-1420). Francisco Climent (1420-1430)*, Barcelona 1920; Apèndix CCII, pàgs. 614-615; J. PERARNAU, *Sobre mestre Antoni Sedacer i l'ambient de l'Escola Lulliana de Barcelona*, en curs de publicació a la "Revista Catalana de Teologia".

²⁴ Cfr. J. PERARNAU, *Dos tratados... o. c.*, pàg. 30.

Examinem ara com es presenta la polèmica de Cortielles amb el dominic del convent d'Avinyó:

Contigit quod sedens in choro fratrum predicatorum Aui-nione, septima mensis decembris, secularis quidam et pauper canonicus, dum vesperos Conceptionis virginis marie fratres solemniter celebrarent, allocutus est cuidam jacobite scientifico sermones amicabiliter consequentes.²⁵

El canonge fa una proposta al dominic: Perquè no intenten posar-se d'acord sobre les prerrogatives de Maria, per tal d'acabar l'antiga controvèrsia que divideix els fidels a propòsit de la seva concepció?:

Quare ergo non conamur ut simus concordēs ad honores laudes, reuerenciasque multimodas ipsi virgini exhibendas: nam non videtur vt concorditer respondeamus beneficiis, que quotidie ab ipsa virgine recipimus, in exhibendas laudes contrarias veritati. Et propter inueteratam aduersitatem que de suo sanctissimo conceptu inter christi fideles ambigitur, alios ipsam in peccato originali esse conceptam minime consencientes, seu concedentes: Alios vero affirmantes contrarium falsitatem persistere est necesse.²⁶

El dominic li rebutja d'entrada que se li coneix de lluny, per la fesomia i l'accent, que és súbdit del rei d'Aragó, el qual, aquell mateix any, ha publicat un edicte establint que, en endavant, als seus regnes sigui professada la creença en la puríssima concepció de Maria, en la qual, és clar, el dominic certifica de no creure:

Loquela tua et dispositio faciei te esse oriundum ostendit ac subiectum regi aragonum, qui anno presenti, in ciuitate Ualentie, quartadecima martij, inconsulte ductus super huius questionis materiam, nimis presumptuose videtur oberrasse: ex eo quia sine ratione edidit, et compulit omnes subiectos, cuiuscumque conditionis fuerint, tenere et firmiter confiteri virginem mariam sine peccato originali fuisse conceptam, certificans te illud fore quam plurimum contra prophetas ecclesie sacro sancte.²⁷

²⁵ *De Conceptione beate Marie Virginis*, pròleg, fol. 1° línies 9-14. Citem segons un exemplar de l'edició de Sevilla de 1491, conservat a la Biblioteca de Catalunya, acuradament esmenat per una mà del segle XVI, que potser ha compulsat l'edició amb un manuscrit.

²⁶ *Ib.*, fol. 1° línies 22-31.

²⁷ *Ib.*, fol. 1° línies 2-10.

Aquests pocs textos ja ens ajuden a situar força exactament el marc històric de la polèmica. El dominic literari que sojorna a Avinyó, *jacobita scientificus*, amb el qual Cortielles discutirà, en realitat és Nicolau Eimeric. Ho deduïm del fet següent. El primer argument que el jacobita proposa contra les raons en pro de la tesi preservacionista que descabdella el canonge, quan aquest ha acabada la seva exposició, diu així:

Lex et statutum vniversale persistit *omnem hominem qui ex concubitu viri et mulieris concipitur in peccato originali nasci* et esse filium ire, etc. Sed virgo gloriosa fuit concepta ex concubitu viri et mulieris; ergo virgo gloriosa fuit concepta in peccato originali.²⁸

Gairebé amb les mateixes paraules, aquest argument fa aparició en el *Tractatus de conceptione virginis Marie* de Nicolau Eimeric, escrit el 1384, en l'epístola dedicatòria al papa Climent:

Sed ecce, pater beatissime, ut me apostoli et predictorum sanctorum doctorum hanc catholicam veritatem, videlicet quod *omnis homo qui per concubitum viri et mulieris concipitur cum originali peccato in utero nascitur*, altis mugitibus resonentem (sic) prefati veritatis adversarii audierunt, turbati sunt, commoti sunt et quasi vir unus insurrexerunt..²⁹

La deducció és automàtica: En escriure la seva obra, Cortielles tenia davant el tractat d'Eimeric o se'n recordava molt bé, i aquesta era la diana de la seva dialèctica. Altres coincidències, que veurem de seguida, confirmaran el que acabem de dir.

Un altre aspecte: Cortielles diu que ha escrit la seva obra per dos motius: primerament, a honor de Déu i per tal que els cristians tinguin íntima satisfacció a causa d'aquesta veritat; en segon lloc, per sortir a l'encontre dels qui blasmen el rei d'Aragó per l'edecte que ha publicat sobre la concepció immaculada:

Intentiones vero due consistunt quare hoc opus compilatum est. Prima est ad honorem et laudem dei: et vt ipsius matris gloriose conceptum fidelium christi precordia edulçorentur. Secunda est ad refrenandum linguas plurimorum detrahentium serenissimo et christianissimo regi aragonum et dicentium ipsum non habere rationem quare edictum per ipsum principem

²⁸ Ib., fol. 22 r° línies 19-24.

²⁹ Treiem la referència de l'article de Perarnau citat a la nota, 12 que l'autor ha tingut la gentilesa de deixar-nos consultar en manuscrit.

factum in ciuitate Ualentie circa conceptionem virginis queat sustineri.³⁰

Com diu exactament Cortielles en un dels textos que hem transcrit més amunt, l'edicte en qüestió fou promulgat a València el 14 de març del 1394.³¹ No trigà a aparèixer l'oposició dels dominics a la presa de posició, tan tallant, del rei. Precisament a Girona, el 4 d'agost del 1395, un religiós d'aquell convent, en el sermó panegíric del dia de Sant Domènec, va criticar la doctrina teològica de la puríssima concepció i, al mateix temps, el decret de Joan I sobre aquella matèria. El rei va prendre mesures immediatament ordenant d'obrir una enquesta sobre el fet.³² Tant si l'ofensiva dels dominics gironins contra l'edicte reial ha de ser relacionada amb les dificultats que aleshores Eimeric tenia a Avinyó, com si no hi té res a veure, el cert és que el gener del 1396, Eimeric acaba el tractat *De admiranda sanctificatione Dei et hominis Genitricis* i el dedica a Joan I, intervenint així en la polèmica suscitada per l'edicte reial. Com que desconeixem el contingut d'aquest tractat d'Eimeric, no podem conjecturar en quina direcció s'hi mou l'Inquisidor La lletra dedicatòria de l'obra al rei ha de contenir elements interessants per a la història d'aquesta polèmica. En no lleure'ns d'analitzar-los ara, ens contentarem assenyalant un detall valuós que Cortielles inclou en el seu opuscle, referent a l'actitud d'Eimeric envers Joan I durant aquest període. Cap al final de l'obra, quan la discussió és acabada, el dominic es retira i, en acomiadar-se, demana al canonge que quan sigui amb el rei d'Aragó li demani perdó per les irreverències que ha dit contra ell:

Et sic jacobita in choro dimisit secularem et canonistam: verumtamen in ipsius recessu hortatus fuit secularem ipsum-que precatus est quantum potuit quatenus dum foret coram regem aragonum de irreuenter commissis in eum veniam sibi postularet humiliter.³³

Aquest text fa referència, evidentment, a les paraules que anteriorment hem vist que Cortielles posava a la boca del dominic,

³⁰ *De Conceptione beate Virginis*, ed. cit., fol. 22 rº línies 9-16.

³¹ Cfr. F. D. GAZULLA, o. c., pàgs. 27-28. El text de l'article és publicat en apèndix, pàgs. 67-69.

³² *Ib.*, pàgs. 28-29 i apèndix, pàgs. 70-71.

³³ *De Conceptione beate Marie Virginis*, ed. cit., fol. 25 vº línies 15-19.

en parlar de l'edicte de Joan I. Podem concloure *a priori* que hi hagi en aquesta actitud del jacobita un reflexe històric del captivament que aleshores Eimeric assaja envers el rei —que l'ha exiliat— a través d'un dels partidaris de la línia ideològica del monarca? Moltes causes podien moure Eimeric a emprendre una maniobra tan subtil com plena de perills. Des del bell inici del seu regnat, Joan I havia fet passar la Corona d'Aragó, indiferent en temps de Pere III, a l'obediència avinyonesa. Benet XIII és aragonès i està en bones relacions amb el rei Joan. No devia ser còmode per a Eimeric de mantenir una posició dura i bèl·ligerant contra el seu monarca, quan era un dels principals sostenidors del papa Luna. Des d'aquest punt de vista, l'inquisidor es trobava en el mateix camp que Joan I. S'imposava una treva. És probable que la iniciativa de dedicar el *De admiranda sanctificatione* al rei aragonès sigui un inici prudent de desglaç d'unes relacions que havien estat tenses fins a la ruptura. Desglaç, ben entès, relatiu, perquè Eimeric no rebaixa ni d'un punt la seva rígida posició anti-preservacionista. Però s'estableix un principi de diàleg doctrinal entre homes que la política eclesiàstica ha lligat a una mateixa facció. L'estudi acurat del *De admiranda sanctificatione* ens permetrà, un dia, de penetrar més a fons en aquesta problemàtica que ara només pot quedar esbossada.

A grans trets, aquest és el rerafons històric del conflicte entre Nicolau Eimeric i Raimon Astruch de Cortielles.

LA CÈDULA DE CORTIELLES

Més amunt hem insinuat que la importància del document que publiquem rau sobretot en el fet que conté íntegra la cèdula de Cortielles, on són reportades les proposicions d'Eimeric que el canonge d'Elna denuncia davant l'inquisidor Francesc Aussurre. Ha arribat el moment d'estudiar-les.

Cortielles presenta les proposicions eimericianes —que anomena amb un terme tècnic de l'Escola: *conclusiones*— descompartides en dos grups: les que provenen d'una obra en la qual es tracta de la concepció de la Mare de Déu, i les que ha tretes d'un sermonari:

...conclusiones contentas in quibusdan compendiis per dictum nicholaum ordinatis et editis ac eius manu propria scrip-

tis, tam tractando *de conceptione uirginis marie* quam aliquos *sermones* ordinando...

Les proposicions del primer grup són les següents:

1. — Prima, scilicet, quod omnis dicens et credens pertinaciter beatam mariam non contraxisse peccatum originale est hereticus in re.³⁴
2. — Alia est quod omnis taliter dicens, taliter credens, taliterque deprehensus et resipiscere nolens, est hereticus condemnandus et condemnatus hereticus est habendus et censendus.³⁵
3. — Alia est quod deus de potentia absoluta pariter et ordinata virginem mariam ab originali macula preseruare non potuit.³⁶
4. — Alia est quam dicit fide esse tenendam et est antecedens cuiusdam consequencie, quod Deus de potentia absoluta ab originali culpa preseruauit christi personam.³⁷
5. — Alia est quod, quamuis dicere beatam virginem contraxisse peccatum originale sit catholicum et contrarium hereticum non sit per ecclesiam declaratum in specie et explicitamente, nominando eam ex nomine, tamen est declaratum et diffinitum in genere et implicite, et sic sufficienter, quod non egeat ex necessitate ulteriori declaracione deu distincione.³⁸

El *Tractatus de conceptione virginis marie*, del qual Cortielles ha extret aquestes conclusions, és el que Eimeric va escriure el 1384, dedicant-lo a Climent VII. Darrerament, com hem vist més amunt, ha estat descobert un manuscrit, l'únic que coneixem fins ara, d'aquesta obra.³⁹ El títol és exactament igual que el que li dona Cortielles. Més amunt, també, ja hem assenyalat una primera coincidèn-

³⁴ "Tothom que digui i cregui amb pertinàcia que la Mare de Déu no va contreure pecat original és herètic de fet".

³⁵ "Tothom que sigui convicte d'afirmar i creure això i no vulgui fer-se'n enrera, ha de ser condemnat com heretge i ha de ser tingut i conceptuat com heretge condemnat".

³⁶ "Ni en virtut del seu poder absolut, ni en virtut del seu poder ordenat, Déu no podia preservar de màcula original la Mare de Déu".

³⁷ "Déu va preservar Crist del pecat original en virtut del seu poder absolut".

³⁸ "Dir que la Mare de Déu va contreure pecat original és catòlic i l'afirmació contrària és herètica; això no és declarat específicament i explícitament, esmentant-la pel nom, però és definit en general i d'una manera implícita i, per tant, suficient; de manera que no hi ha necessitat de cap declaració ni definició ulterior".

³⁹ Cfr. nota 12.

cia entre aquest tractat i l'opuscle del canonge de Vic. Ara examinarem si les proposicions de la cèdula de Cortielles coincideixen també, d'alguna manera, amb aquest tractat. Segons la descripció de Perarnau, el tractat conté dotze articles o capítols. D'aquests, l'onzè planteja si creure que la Mare de Déu no va contreure pecat original és o no és causa d'heretgia:

...undecimo, si hoc asserere vel negare (*que el pecat original fou transmès a la Mare de Déu*) est erroneum vel hereticum veraciter.

No cal pas ser gaire subtil per a veure que la proposició 1.ª de la cèdula és la resposta a la problemàtica d'aquest article: *omnis dicens et credens pertinaciter beatam mariam non contraxisse peccatum originale est hereticus in re*.

L'article dotzè investiga si el que afirma amb pertinàcia una de les dues alternatives ha de ser considerat heretge:

...duodecimo, si hereticus est censendus id vel illud asserens pertinaciter.

La resposta la trobem en la proposició 2.ª de la cèdula: *omnis taliter dicens, taliter credens, taliterque deprehensus et resipiscere nolens* (s'entén: que Maria fou concebuda sens màcula de pecat original) *est hereticus condemnandus et condemnatus hereticus est censendus et habendus*.

L'article desè, que és el més important de tot el tractat, es divideix en tres qüestions menors, la primera de les quals esbrina si Déu va poder preservar Maria de la culpa original:

Circa istum decimum articulum, quem dico esse principaliter in hoc opusculo intentum, propter adversantium occursum, tali ordine procedetur, nam videbitur: primo, si deus mariam virginem ab originali culpa preseruare potuit...

La proposició 3.ª de la cèdula encaixa perfectament com a conclusió de la qüestió proposada: *deus de potentia absoluta pariter et ordinata virginem mariam ab originali macula preseruare non potuit*.

Els altres articles del tractat, tal com els coneixem avui, no es poden relacionar textualment amb les proposicions 4.ª i 5.ª de la cèdula. Tant se val: és molt probable que serà possible de fer-ho el dia que hàgim pogut llegir el tractat sencer. Volem anotar, però, que la

proposició 4.ª pot aparèixer en el decurs de l'article sisè (*si in dominum ihesum christum [peccatum originale] transfusitur ulliter*), i la 5.ª té una forma prou marcada de conclusió general de tot el tractat o parcial de l'article onzè o dotzè.

Aquestes coincidències i les que hem vist en l'apartat anterior són més que suficients per a tenir la certesa que les proposicions de la cèdula de Cortielles provenen rigorosament del *Tractatus de conceptione virginis marie*. Quan aquest tractat ens sigui accessible, acabarem de confirmar el que ara diem i, potser, fins i tot arribarem a identificar com a provinents de la mateixa font el 2.^{on} i el 3.er argument contra la puríssima concepció que formula el dominic del llibre de Cortielles, amb la qual cosa remataríem la identificació del «jacobita scientificus» literari amb l'inquisidor gironí de carn i ossos.

Les proposicions extretes del sermonari tenen un altre estil, com és ben natural, i constitueixen l'única mostra de l'oratória eimericana que coneixem. En efecte, els sermons d'Eimeric s'han perdut, amb gran detriment per a nosaltres, que tindríem un punt de referència per a seguir l'evolució en el temps i la importància social dels debats doctrinals de l'època. En la primera de les proposicions, que Cortielles manlleua del sermó de la dominica IV.^a d'Advent, Eimeric desenvolupa la idea que el pecat original es contreu en el moment que l'ànima és infosa al cos organitzat. La segona conta una anècdota de Climent VIe, el qual, tot i que estava ben convençut que la Mare de Déu va contreure la culpa original, no ho va voler definir mai, malgrat les pressions que rebia en aquest sentit, perquè preveia que l'apassionament dels partidaris de la concepció sens màcula els portaria a rebutjar una tal decisió i, per tant, els llançaria a l'heretgia. La tercera d'aquestes proposicions estableix la impossibilitat que per una via ordinària un home, en tant que descendent d'Adam, pugui ser preservat del pecat original. Aquesta proposició té el mateix sentit que la 4.ª de la cèdula, segons la qual Déu va preservar el Crist de la culpa original per una decisió *de potentia Dei absoluta*.

A reserva del que pugui ensenyar-nos un estudi o una eventual edició de totes les obres marianes d'Eimeric, podem avançar que la tria de proposicions feta per Raimon de Cortielles ens sembla dotada d'una certa lògica interna. En les proposicions extretes del tractat i dels sermons d'Eimeric, el canonge d'Elna denuncia la ra-

dicalitat i l'extremositat amb què Eimeric s'oposa a la concepció immaculada de Maria. Cortielles troba segurament intolerable que Eimeric tracti rodonament d'heretges els partidaris d'aquesta doctrina, aleshores encara no definida, i surt en defensa de la llibertat de discussió teològica en l'Església; per altra banda, deixa entreveure la seva clara posició franciscana, en rebutjar com impròpia l'argumentació de l'inquisidor, segons el qual ni tan sols en la perspectiva dels judicis *de potentia dei absoluta* es pot justificar el dogma de la puríssima concepció. Els franciscans, efectivament, solien admetre que, seguint l'economia ordinària de la salvació (*de potentia dei ordinata*), Maria havia de ser concebuda en pecat original, però que, en virtut d'una disposició extraordinària de l'economia salvífica, n'havia estat preservada amb una acció singular de l'omnipotència divina (*de potentia dei absoluta*). Eimeric s'oposava a aquestes afirmacions d'una manera radical, gairebé caldria dir violenta. Deixant de banda que en la vida d'Eimeric hi hagué poques coses que no fossin violentes, hem de saber emmarcar la reacció de Cortielles en el clima d'extremositat que la qüestió prenia en la ploma, en l'oratòria i àdhuc, potser, en la pràctica inquisitorial d'Eimeric. Sense oblidar, naturalment, que ultra les qüestions de doctrina, també movien Cortielles a actuar contra Eimeric raons de caràcter més general, tan eclesiàstiques, com d'altra naturalesa.

Amb la publicació de la requisició avinyonesa contra Nicolau Eimeric s'obren una sèrie de problemes. A partir d'ara esdevé convenient endinsar-se en la teologia mariana d'Eimeric i acabar de situar-la en la seva perspectiva exacta. L'edició i l'estudi dels opuscles teològics de tema marià de l'inquisidor gironí ens informaran indirectament sobre el pes que tingué la intervenció de Cortielles en aquesta polèmica. També serà imprescindible d'estudiar a fons el llibre del canonge pobre, *pauper canonicus*, per tal de precisar el seu pensament i les influències lullianes que el determinen. Tampoc no es poden deixar d'examinar aquests problemes, que de bell antuvi semblen discussions fastidioses i eixorques, a la llum d'una criteriologia teològica, perquè, com sempre sol passar, el que hi ha en el fons no és la discussió més o menys tècnica d'un punt doctrinal, sinó el xoc de dues mentalitats distintes, tant pel que fa a la concepció de la teologia en si mateixa, com tenint en compte la finalitat que hom li assigna a l'interior de la comunitat cristiana. I caldrà sospesar acuradament els ingredients polítics que també entren

en la barreja. I més coses, sens dubte, perquè una investigació, per la seva mateixa essència, mai no és acabada si no se n'obre una altra. Per aquest sol fet, potser, ja valia la pena d'haver exhumat i començat a treballar històricament i doctrinalment sobre el manuscrit que avui oferim a la impremta.

JAUME DE PUIG

APENDIX

Instrument redactat a Avinyó el 12 de juny del 1395, requerint l'inquisidor Francesc Aussurre perquè procedeixi contra Nicolau Eimeric a tenor de la denúncia presentada contra ell pel canonge d'Elna Raimon Astruc de Cortielles. - Barcelona, Biblioteca del Marquès de Barberà. - Biblioteca de Catalunya, film rolo 433.

In nomine Domini, amen. Anno a natiuitate eiusdem domini millesimo trecentesimo nonagesimo quinto, Pontificatus Sanctissimi in christo patris et domini nostri domini Benedicti pape tercii / decimi Anno primo, Indiccione tercia, die uero Sabbati Intitulata duodecima mensis Iunii : In mei, notarii publici, et testium subscriptorum presentia, venerabilis vir Raymundus de / Cortiliis, canonicus Elnensis, materiam inceptam, scilicet magistri nicholay aymerici alias marrelli,⁴⁰ ordinis fratrum predicatorum, Inquisitoris Aragonie ac magistri in theologia / asserti continuare et ad finem debitum totis suis conatibus, iusticia mediante, deducere cupiens, venit ad domum habitationis et presentiam venerabilis patris fratris francisci Aussurre, / ordinis fratrum minorum, sacre theologie magistri, Inquisitoris heretice prauitatis in Dalphinatu, Arelatensi, Aquensi, Viennensi et Ebredunensi prouinciis, comitatibusque prouincie font/calquerii et venayssini ac in Principatu Auraycensi, necnon in ciuitate et Dyocesi Auinionensi, ceterisque aliis prouinciis, terris et locis autoritate Apostolica deputati, ipsum dominum Inquisitorem /

⁴⁰ Ignorem d'on prové aquest sobrenom d'Eimeric, ni quin sentit té. El tornem a trobar en documents municipals de l'època on es parla de l'inquisidor (cfr. A. IVARS, *Adiciones al artículo "Los jurados de Valencia y el inquisidor fray Nicolás Eymerich*, a "Archivo Ibero Americano" VII (1917), pàgs. 216-218). ALCOVER-MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, t. VII, Barcelona 1969, p. 262 b, diu que en 1.ª accepció la paraula *marell* significa pastor, d'argila o terrissa, i en 2.ª és "un sobrenom que en els segles XVIII i XIX es donava a Mallorca als anti-lullistes". Sembla clar que aquest sobrenom dels antifullistes mallorquins deriva del que en el segle XIV es donava a Eimeric.

requirens, exortans et persuadens, necnon eidem protestans, ac etiam quasdam conclusiones in quodam libro seu compendio per ipsum magistrum nicholaum aymerici et eius propria manu, ut asseritur, contentas denuo produxit, ipsique domino Inquisitori Auinione presentauit modo et forma quibus in quodam libello seu cedula in papiro scripta per ipsum Raymundum de Cortiliis Iudicialiter prefato domino Inquisitori presentata seu producta clarius continetur: cuiusquidem libelli seu cedule tenor / sequitur et est talis:

«Cum coram vobis, Reuerendo patre domino fratre francisco »Aussurre, Inquisitore heretice prauitatis, Auinione per modum denunciacionis, seu eo meliori modo / quo ego, Raymundus de Cortiliis, canonibus Elnensis, potui, denunciauerim et Intimauerim »quod quidam nicholaus aymerici, assertus Inquisitor heretice prauitatis in regno Aragonie/et nunc degens Auinione, contra deum et »eius sanctam matrem ecclesiam compilauerit, annotauerit et ediderit aliasque falsas, erroneas et fidei catholice multum preiudicia/ »les conclusiones contentas in quibusdam compendiis per dictum »nicholaum ordinatis et editis ac eius manu propria scriptis, tam »tractando de conceptione uirginis marie / quam aliquos sermones »ordinando; que quidem conclusiones sunt tenoris sequentis:

»Prima scilicet quod omnis dicens et credens pertinaciter beatam mariam non contraxisse peccatum / originale est hereticus »in re.

»Alia est quod omnis taliter dicens, taliter credens, taliterque »deprehensus et resipiscere taliter nolens, est hereticus condempnandus et condempnatus hereticus est habendus et censendus.

»Alia est quod deus de potentia absoluta pariter et ordinata uirginem mariam ab originali macula preseruare non potuit. /

»Alia est, quam dicit fide esse tenendam et est antecedens cuiusdam consequentie, quod Deus de potentia absoluta ab originali culpa preseruauit christi personam.

»Alia est quod, / quamuis dicere beatam uirginem contraxisse »peccatum originale sit catholicum et contrarium hereticum non sit »per ecclesiam declaratum in specie et explicite, nominando eam ex »nomine, tamen est declaratum et diffinitum in genere et implicite, »et sic sufficienter, quod non egeat ex necessitate ulteriori declaratione seu distincione.

»Alie sunt que continentur in dicto compendio sermonum, / in »sermone de dominica quarta in aduentu, in quo predictus nicholaus »accipit pro themate: *confessus est, quia non sum ego christus*, Johannes 2.º, et in euangelio hodierno, in quo / sermone sunt conclusiones sequentes:

»Prima quod inter ceteras catholicas ueritates fide irrefragabiles

»hec est vna, scilicet, quod omnis homo qui per concubitum viri et
 »mulieris / concipitur, sic fede concipitur quod nedum in feruore pa-
 »rentum libidinis, nedum in fetore decisi seminis, nedum in rubore
 »comunis operis concipitur, ymo, quando anima rationalis orga/niza-
 »to corpore infunditur, tunc ex conjunctione anime ad corpus tali pec-
 »cato originali anima maculatur, hoc est, in anima contrahitur; ad-
 »do, et qui huius catholice ueritatis contra/rium docmatizat, sic
 »dominum ihesum nazarenum blasphematur, quod ipsum non esse
 »christum affirmat.

»Alia est loquendo de uirgine maria: 'quid ergo mouentur tan-
 »tum quadam pia / deuocione pretendentes quod preseruata est?
 »quam preseruacionem nec angelus in celis superius, nec homo in
 »terris inferius, nec dyabolus in inferis profundius docuit, nec do-
 »cebit; et dico / iterum et iterum et iterum et iterum: nec docebit,
 »nam catholica ueritas, apostoli fidei articuli ac generalis niceni con-
 »siliu contradicit; audiui pluries a domino meo Cardinali Bono/nien-
 »si quod dominus clemens sextus tantus theologus dicebat quod ex
 »sacra scriptura euidentius habetur hoc fore hereticum, scilicet, vir-
 »ginem matrem christi non contraxisse originale peccatum, quam
 »illud de proprio et comuni, contra quos dominus Johannes XXIIus
 »processit; tamen et cum ei ab eo et aliis dominis Cardinalibus di-
 »ceretur: 'ergo, pater sancte, postquam est hereticum, quare non /
 »declaratis illud esse hereticum?', respondebat: 'quare dominus Jo-
 »hannes docuit me: quare enim nolo in ecclesia hereticos multipli-
 »cari nec ab hereticis fatigari'; hec ille. Et ego qui loquor / profi-
 »teor ore me firmiter credere corde dominum clementem in hoc
 »dicere verum, sicut et credere augustinum dicere verum quando
 »dicit contra julianum quod dicere ysac non contraxisse peccatum /
 »originale est hereticum; *corde enim creditur ad iusticiam, oris au-
 »tem confessio fit ad salutem*, R. X^o; hac consideratione ductus, do-
 »minus guido predictus carmelita dicit ita: 'Fa / teor uirginem ma-
 »trem christi conceptam esse in peccato originali. Si enim aliter di-
 »cerem, timeo ne augustinus prout Julianum me hereticum con-
 »dempnaret'.

»Duo sunt in summa ali/qualiter taliter qualiter, sed principa-
 »liter declarata: primum est quod quicumque hominem per concu-
 »bitum viri et mulieris conceptum non contrahere peccatum origi-
 »nale docmatizat, sic dominum ihesum / blasphematur, quod ipsum non
 »esse christum affirmat, ut de eo dicat conquerens Dominus ihesus
 »christus *confessus est, quia non sum ego christus*. Secundum est
 »quod talis est pelagius, talis est Julianus, talis / est nonnullus mo-
 »dernus; ergo, sequitur tertium, quod quilibet horum trium sic do-
 »minum ihesum blasphematur, quod ipsum non esse christum affir-
 »mat, ut de quolibet horum trium dicat conquerens dominus ihe-
 »sus / *confessus est, quia non sum ego christus*, quod est thema'.

»Alia conclusio est quod si Deus hominem ab adam per ratio-

»nem seminariam descendentem possit ab originali macula preser-
 »uare, et consequenter si virginem mariam, catherinam uel me: ad
 »han respondetur quod in prima parte thematis confessus est, in-
 »quit, quia non.

»Quequidem compendia pe / nes vos deposui et exhibui, et dein-
 »de multotiens vos, dictum dominum Inquisitorem, verbo et scrip-
 »tis instanter requisui quod contra dictum nicholaum eciam ex ves-
 »tro officio procederetis / omnibus viis et Iuris remediis opportu-
 »nis: et quamuis vos, dictus dominus Inquisitor, concurrentibus ali-
 »quibus administris ac depositionibus testium receptorum super
 »predictis contra dictum / nicholaum, ac relacione et informacione
 »vobis presentatis per diuersos magistros in theologia, a quibus su-
 »per predictis conclusionibus in suo iusticie consilium requisistis,
 »sta/tim debuissetis et nunc etiam debetis procedere ad capcionem
 »dicti nicholay, hoc facere minime curauistis, neque etiam curatis
 »diligenter processum vestrum continuare contra dictum / Nicho-
 »laum, sicut vestro incumbit officio, licet alias obtuleritis vos super
 »predictis consilium et consilia celebrare, quod minime fecistis. Ma-
 »xime quia suffragantibus demeritis dicti / Nicholay de eius absen-
 »cia et fuga timeatur. Ideo ego, dictus Raymundus, censiens me
 »grauatum ex mora et negligencia vestri, dicti Inquisitoris, pro in-
 »teresse et / omnium fidelium adherere volentium, Requiro vos, dic-
 »tum dominum Inquisitorem, ac vestrum officium imploro quate-
 »nus ad capcionem dicti nicholay illico procedatis et alias contra ip-
 »sius / personam processum vestrum, ut Iuris est, continuatis; alias
 »protestor quod si dictus nicholaus se absentat et fugit, taliter quod
 »de ipsius persona iusticia non possit ministrari, / quod ego possim
 »tam magnum interesse fidei catholice petere a persona et bonis
 »vestri, dicti domini Inquisitoris; et alias protestor de dampnis,
 »sumptibus et interesse. / Requirens de predictis fieri publicum et
 »publica instrumentum et instrumenta per vos, notarium hic pre-
 »sentem».

Quemquidem libellum seu cedula[m] ipsi domino Inquisitori, si-
 cut premittitur, Iudicialiter / presentatum cepit, et per me, nota-
 rium publicum infrascriptum, ibidem presentibus testibus inferius
 ac notatis, de verbo ad verbum prout jacebat legi fecit et mandauit;
 quo per/lecto et in effectu per ipsum dominum Inquisitorem inte-
 lligibiliter in mente sua, ut asseruit, concepto, dixit et respondit se
 dictum librum secundario productum vidisse, tenuisse et conclu-
 siones in eo scriptas perlegisse; que, ut prima facie apparebant, er-
 ronee et in fide suspecte videbantur.

Dicens eciam et respondens idem dominus Inquisitor, quemad-
 modum alias dixit/rat et responderat, se fore presto et paratum to-
 tis suis viribus, iusticia non offensa, in huiusmodi causa procedere
 ipsamque fine debito prosequi et terminare, quod iam fecisset et /

ad dicti magistri nicholay aymerici capcionem processisse, presertim cum cedulas, dicta et responsa nonnullorum notabilium religiosorum, in sacra pagina professorum et aliorum / utriusque Iuris peritorum, cum quibus super premissis plenariam deliberacionem habuit et recuperavit, et penes se habeat et teneat, et eciam attento quod idem magister nicholaus sit de et super premissis legitime testibus conuictus, nisi fuisset propter nouum mandatum seu inhibicio/nem sibi a Reuerendissimo in christo patre et domino domino Cardinali pampilonensi factam, dicente et asserente se in presenti causa fore Iudicem et comissarium a Sanctissimo in christo patre et domino domino Benedicto terciodecimo moderno, vna cum Reuerendissimo etiam patre in christo et domino domino Cardinali / de guissono specialiter deputatum. Attament, si eius manus disclaudantur / et nouum fiat sibi mandatum, cum sit penitus et omnino deliberatus, obtulit se idem dominus Inquisitor facturum quod in se erit et secundum quod ad eius spectat officium. De quibus omnibus vniuersis et singulis prefatus Raymundus de Cortilihiis in presenti negotio totis suis viribus instans et assistens nomine quo supra peccit sibi fieri iterato per / me, notarium publicum infrascriptum, vnum et plura, publicum et publica, instrumentum et instrumenta loco et tempore congruis et opportunis.

Acta fuerunt hec Auinione, infra domum habitacionis dicti / domini Inquisitoris, Anno pontificatus, dei, mense et Indiccione quibus supra; presentibus venerabilibus et religiosis viris domino Bertrando ymberti, monacho ordinis sancti / benedicti, studente Auinione, ac fratre Anthonio royreti, ordinis fratrum minorum, socio eiusdem domini Inquisitoris, necnon Iohannis corone et Guilliemo martini, clericis et officii / sacre Inquisicionis familiaris Aniciensis, Lodonensis, Electensis et Rutheensis Dyocesum, testibus ad premissa vocatis specialiter et Rogatis ut premissis; dat. ut sunt, et etiam attento quod idem magister nicholaus sit de et super premissis / legitime testibus conuictus. dat. ut sunt.

Et me Iohanne martinenci, clerico de sancto Iuniano Lemouicensis Dyocesis, auctoritate Imperiali notarii ac prefati domini Inquisitoris et officii / sacre Inquisicionis notario et scriba, qui premissis presentacioni, Requisicioni, protestacioni et responcioni ac omnibus aliis vniuersis et singulis, vna cum / prenominationis testibus presens personaliter interfui, eaque omnia et singula, duc sic ut premititur agerentur et fierent, in notam recepi, de qua / quidem nota hoc presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum et signo meo solito signatum extraxi, Requisitus et rogatus / in fidem et testimonium omnium premissorum.